

9 JUNI 2022

VERENIGING
OPENBAAR
ONDERWIJS

EEN ONDERZOEK NAAR
ARMOEDE(BELEID) OP SCHOLEN IN
NEDERLAND

ENQUÊTEONDERZOEK EN INTERVIEWS

PIJLL, J. VAN DER (SOPHIE)
VERENIGING OPENBAAR ONDERWIJS

Inhoudsopgave

Inleiding.....	2
Wat is armoede?.....	3
Armoede en het onderwijs.....	3
Het onderzoek.....	6
De verspreiding van armoede.....	9
Wel of geen armoedebeleid?.....	10
Wat doen scholen aan armoede?.....	12
De vrijwillige ouderbijdrage.....	18
De leerlingenraad.....	20
Conclusie.....	21
Aanbevelingen voor de VOO.....	23
Bibliografie.....	24
Bijlage: Onderzochte scholen.....	27

Inleiding

Dit onderzoek is uitgevoerd als stageopdracht voor de Vereniging Openbaar Onderwijs (VOO). Het verslag is tot stand gekomen door zowel een kwantitatief- als kwalitatief onderzoek uit te voeren. Het kwantitatieve onderzoek is uitgevoerd in de vorm van een enquête. Om naar scholen te mailen is gebruik gemaakt van het open onderwijsdata-bestand van Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), waarin alle mailadressen zijn opgenomen. De mail, met daarin de link naar de enquête is opgestuurd naar 9530 openbare- en bijzondere scholen in het primair (po) en voortgezet onderwijs (vo). Opgemerkt moet worden dat in het DUO-bestand niet alle mailadressen actueel zijn, daarom is het niet zeker bij hoeveel scholen de mail is aangekomen. Uiteindelijk hebben 265 scholen door heel Nederland de enquête ingevuld. De resultaten van het enquêteonderzoek worden ingekleurd door de resultaten van het kwalitatieve onderzoek. Het kwalitatieve onderzoek heeft vorm gekregen door het voeren van gesprekken met verschillende scholen in Nederland. In deze gesprekken zijn vragen gesteld over bijvoorbeeld het armoedebeleid, initiatieven van scholen om kinderen en hun ouders in armoede te ondersteunen en de vrijwillige ouderbijdrage. Op deze manier is er dieper ingegaan op de onderwerpen die ook in de enquête aan bod zijn gekomen.

De hoofdvraag van dit onderzoek is als volgt geformuleerd: “Op wat voor manier gaan scholen om met armoede?”. Dit is verbonden met de vraag of scholen een armoedebeleid in het schoolplan hebben geformuleerd. De aanleiding hiervoor is dat scholen in hun schoolplan vaak beweren dat zij de ambitie hebben om het maximale uit elk kind te halen. Als zulke soort claims serieus genomen worden, kun je er als school niet omheen om na te denken over in hoeverre opgroeien in armoede een kind belemmert om zijn of haar talenten maximaal te ontwikkelen. Daarnaast is de hoofdvraag ook verbonden met de vraag welke maatregelen scholen treffen om kinderen en ouders in armoede te ondersteunen.

Het onderzoek is opgedeeld in verschillende paragrafen. Allereerst wordt kort ingegaan op wat armoede precies betekent. Daarna zal gefocust worden op de link tussen opgroeien in armoede en het onderwijs. Wat betekent dit precies voor kinderen en wat zijn de gevolgen hiervan? Na deze paragraaf zullen de resultaten van het onderzoek besproken worden. De resultaten zijn opgedeeld in sub-paragrafen, namelijk: de verspreiding van armoede, of scholen een armoedebeleid hebben, wat scholen doen aan armoede, de vrijwillige ouderbijdrage en de leerlingenraad. Tot slot zal er een conclusie gegeven worden en aanbevelingen gedaan worden.

Wat is armoede?

Er is geen eenduidige definitie van armoede. Volgens de Europese Commissie zijn mensen arm wanneer “de materiële, culturele en sociale middelen onvoldoende zijn om op een manier te leven die als minimaal aanvaardbaar wordt gezien in de samenleving waarin men leeft”.¹ De Verenigde Naties omschrijven armoede als “het niet kunnen voorzien in de eerste levensbehoeften”.² Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) meent dat mensen arm zijn “wanneer zij gedurende langere tijd niet de middelen hebben voor de goederen en voorzieningen die in hun samenleving als minimaal noodzakelijk gelden”.³ Er wordt tevens een onderscheid gemaakt tussen absolute, relatieve en sociale armoede. Er is sprake van absolute armoede wanneer mensen onder de lage-inkomensgrens leven. In 2020 lag volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) deze grens op €1.100 voor een alleenstaande. Het gaat hier om het bedrag dat een eenpersoonshuishouden te besteden heeft na aftrek van belastingen en premies. Voor een koppel zonder kinderen was dat €1.550 en voor een koppel met twee minderjarige kinderen was dat €2.110.⁴ Deze mensen beschikken dan niet altijd over (gezond en voldoende) voedsel, huisvesting, toegang tot gezondheidszorg of hebben geen mogelijkheden om verder te leren na de verplichte schoolperiode. Bij relatieve armoede gaat het om de levensomstandigheden van een groep in relatie tot zijn of haar omgeving. Sociale armoede komt voor wanneer mensen niet kunnen meedoen aan het normale maatschappelijke leven, omdat er niet genoeg of geen geld is voor bijvoorbeeld een sportclub of vereniging, voor schoolactiviteiten of toegang tot het internet.⁵ Tenslotte denken mensen bij armoede vaak niet aan Nederland, omdat Nederland tot één van de rijkste landen van Europa behoort. Toch is er zeker sprake van armoede in Nederland.⁶

Armoede en het onderwijs

Nederland kan beschouwd worden als één van de meest welvarende landen ter wereld. Een deel van de bevolking profiteert hier enorm van, maar tegelijkertijd is er ook een groot deel dat niet het voordeel geniet van die welvaart. Nederland kent namelijk, ondanks alle welvaart, een

¹ Mariëtte Lusse en Annelies Kassenberg, ‘Omgaan met kinder-armoede in het sociaaldomein, Handreiking voor professionals,’ (juni 2021) 9.

² Armoedefonds – Wat is armoede, <https://www.armoedefonds.nl/wat-is-armoede> (geraadpleegd april 2022).

³ Stella Hoff en Bart Verhulst, ‘Wat is armoede?’ *Sociaal en Cultureel Planbureau* <https://digitaal.scp.nl/armoedeinkaart2019/wat-is-armoede/> (september 2019).

⁴ Centraal Bureau voor de Statistiek – Armoede en Sociale uitsluiting 2021 <https://longreads.cbs.nl/armoede-en-sociale-uitsluiting-2021/> (december 2021).

⁵ Vereniging Openbaar Onderwijs – Kennisbank Armoede, <https://voo.nl/kennisbank/school/armoede> (laatst bewerkt 26 januari 2022).

⁶ Armoedefonds – Armoede in Nederland, <https://www.armoedefonds.nl/armoede-in-nederland> (geraadpleegd 30 mei 2022).

armoedeprobleem. Er zijn mensen die niet rond kunnen komen, zelfs niet als zij een baan hebben.⁷ Daarnaast groeide volgens de meest recente cijfers van het CBS één op de twaalf kinderen of jongeren in 2020 in Nederland op in armoede. Naar schatting 221 duizend kinderen tot 18 jaar maakten deel uit van een huishouden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens.⁸ Dit is een gemiddelde van twee leerlingen per klas. Deze leerlingen groeien vaak op in een omgeving die minder gunstig en stimulerend is, waardoor zij zich minder goed kunnen ontwikkelen.⁹ Kinderen van armere ouders hebben bovendien vaak slechtere schoolprestaties, worden uitgesloten van deelname aan activiteiten en worden soms gepest vanwege het lage huishoudinkomen. Armoede is een aanhoudend probleem. Niet alleen in de samenleving, maar ook in het onderwijs zijn de negatieve effecten zichtbaar.¹⁰ Opgroeien in armoede zet kinderen op een achterstand die zij bijna nooit meer kunnen overbruggen.¹¹

Scholen hebben een belangrijke rol in het signaleren van armoede. Scholen, bovenal in het primair en voortgezet onderwijs, staan namelijk naast de familie het dichtst bij de kinderen en hebben daarmee de belangrijke verantwoordelijkheid om te kijken hoe het met de ontwikkeling van een kind gaat.¹² Leerkrachten zijn daarnaast vaak de eerste buitenstaanders die de effecten van armoede bij kinderen opmerken. Leerkrachten zien dat leerlingen in armoede ernstig belemmerd worden in hun ontwikkeling en soms niet tot leren komen.¹³ Volgens de handreiking voor primair en voortgezet onderwijs ‘Omgaan met armoede op scholen’ is het onderwijs de sleutel voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren. “Hoewel scholen armoede niet kunnen oplossen, kunnen zij er wel aan bijdragen dat elke leerling wordt gezien, kan meedoen en toekomstkansen krijgt in een veilige en stimulerende leeromgeving”.¹⁴ Armoede heeft immers invloed op het leervermogen en de leerprestaties: het zonder ontbijt naar school gaan, niet in het bezit zijn van de juiste schoolspullen en geen rustige plek thuis hebben om huiswerk te maken zijn factoren die zorgen dat kinderen minder uitgerust en gefocust op

⁷ Kennisbank Gelijke Kansen in de Klas – Armoede, <https://gelijkekansenindeklas.nl/hoofdstuk/armoede/> (geraadpleegd 31 maart 2022).

⁸ Centraal Bureau voor de Statistiek, ‘221 duizend kinderen met armoederisico, laagste aantal in 25 jaar, 8-12-2021,’ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/49/221-duizend-kinderen-met-armoederisico-laagste-aantal-in-25-jaar> (8 december 2021).

⁹ Mariëtte Lusse en Annelies Kassenberg, ‘Omgaan met armoede op scholen. Handreiking voor po en vo,’ Hogeschool Rotterdam en Hanzehogeschool Groningen (2020) 9.

¹⁰ Vereniging Openbaar Onderwijs – Kennisbank Armoede, <https://voo.nl/kennisbank/school/armoede> (laatst bewerkt 26 januari 2022).

¹¹ Gemeente Amsterdam - Stad met uitzicht. Amsterdamse agenda: armoede en schulden 2019-2022, 5, <https://kinderarmoede.nl/wp-content/uploads/2019/11/Amsterdamse-Agenda-armoede-en-schulden.pdf>

¹² SER – Advies 17/03 Opgroeien zonder armoede, <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2017/opgroeien-zonder-armoede.pdf> (maart 2017).

¹³ SER – Advies 17/03 Opgroeien zonder armoede.

¹⁴ Lusse en Kassenberg, ‘Omgaan met armoede op scholen. Handreiking voor po en vo,’ 9.

school zitten en kan leiden tot het minder goed kunnen onthouden van lesstof.¹⁵ Uit het SEO Economisch Onderzoek in opdracht van de ABN AMRO Foundation en het Jeugdeducatiefonds begin 2022 blijkt dat er bijvoorbeeld een negatief causaal verband bestaat tussen het niet hebben van een eigen slaapkamer en schoolprestaties.¹⁶

Armoede is niet altijd zichtbaar aan kinderen of hun ouders. Rondom het onderwerp hangt veel schaamte en daarom kunnen ouders en kinderen ver gaan om het te verbergen. De school kan hierin een wezenlijke taak vervullen om dit te signaleren en het daarna bespreekbaar te maken en de geschikte organisaties erbij te betrekken.¹⁷ Het bespreekbaar maken van armoede wordt vaak als lastiger beschouwd op scholen waar voornamelijk kinderen uit rijkere milieus zitten, maar ook op deze scholen is het belangrijk om de signalen op te pikken en hierover te praten. Leerlingen kunnen zich onbegrepen voelen omdat zij de enige zijn of lijken te zijn. Daarnaast bespreken leerkrachten het thema minder vaak en weten daarom niet altijd op de juiste manier om te gaan met de armoedeproblematiek, omdat het in hun klaslokalen minder vaak voorkomt.¹⁸

Het is algemeen bekend dat armoede niet gelijk verdeeld is. Sommige kinderen en jongeren lopen namelijk meer risico op armoede dan anderen. Uit onderzoek is gebleken dat “relatief gezien kinderen van alleenstaande ouders, vluchtelingen, ouders met een migratieachtergrond of met een uitkering, laaggeletterde ouders en/of ouders met een licht verstandelijke beperking het grootste risico lopen op armoede. Op scholen in buurten waar armoede van generatie op generatie wordt overgedragen zijn kinderen die in armoede opgroeien geen uitzondering en zijn leerkrachten gewend dat dit hun halve klas kan betreffen.”¹⁹ Volgens het CBS had ruim een vijfde van de huishoudens met een hoofdkostwinner van niet-westerse afkomst in 2020 een laag inkomen.²⁰

Kinderen uit arme gezinnen hebben dikwijls meer kans op een taalachterstand en leer- en ontwikkelproblemen. De Inspectie van het Onderwijs signaleerde begin 2019 in de Staat van het Onderwijs dat op sommige scholen veel van deze kwetsbare leerlingen bij elkaar zitten. Op deze scholen is de werkdruk extra hoog en wordt het leerkrachtentekort vaak als eerste

¹⁵ Winnifred Jelier, ‘Armoede schaadt leerprestaties’, *Didactief*, <https://didactiefonline.nl/artikel/armoede-schaadt-leerprestaties> (laatst gewijzigd op 2 maart 2020).

¹⁶ Bas ter Weel, Henri Bussink en Nard Koeman, ‘Gevolgen van kansenongelijkheid in Nederland. Welke beleidsopties zijn er?’ *SEO economisch onderzoek* (mei 2022), 8.

¹⁷ Kennisbank Gelijke Kansen in de Klas – Armoede, <https://gelijkekansenindeklas.nl/hoofdstuk/armoede/> (geraadpleegd april 2022).

¹⁸ Kennisbank Gelijke Kansen in de Klas – Armoede.

¹⁹ Lusse en Kassenberg, ‘Omgaan met armoede op scholen. Handreiking voor po en vo,’ 9-10.

²⁰ Centraal Bureau voor de Statistiek – Armoede en Sociale uitsluiting 2021 <https://longreads.cbs.nl/armoede-en-sociale-uitsluiting-2021/> (december 2021).

zichtbaar.²¹ In de Staat van het Onderwijs van 2022 worden de verschillen tussen basisscholen evenzeer benadrukt. Op een deel van de basisscholen hebben leerlingen geen leervertraging door de coronapandemie opgelopen, terwijl leerlingen op andere scholen erg achterlopen. Op scholen met een uitdagende leerlingenpopulatie wordt de meeste leervertraging geconstateerd. Hoe meer leerlingen lager opgeleide ouders hebben, hoe groter de gemiddelde leervertraging op een school.²² Volgens de Inspectie van het Onderwijs is er nog steeds sprake van kansenongelijkheid: “Net als eerdere jaren krijgen leerlingen met dezelfde vaardigheden, maar andere achtergrond nog niet altijd dezelfde kansen. Leerlingen en studenten met een migratieachtergrond hebben vaker te maken met drempels en een ongunstiger verloop van hun schoolloopbaan. Dit geldt eveneens voor leerlingen en studenten met lager opgeleide ouders. Bij beide groepen is er echter wel een afname zichtbaar.”²³

Het is duidelijk dat opgroeien in armoede negatieve effecten heeft op het onderwijs en grote gevolgen heeft voor kinderen. Kinderen kunnen door armoede namelijk slechter gaan presteren op school. Uit onderzoek blijkt dat opgroeien in armoede ook tot negatieve gevolgen op de langere termijn leidt, zoals een verhoogde kans op armoede en sociale uitsluiting als zij volwassen zijn.²⁴ Opgroeien in armoede staat dikwijls gelijk aan het hebben van materiële achterstanden. Kinderen hebben minder eten thuis, wonen in gebrekkige huizen, kunnen niet op vakantie of naar het museum, en hebben geen boeken, laptop of speelgoed thuis. Kinderen die in armoede opgroeien hebben dan ook vaak een minder grote leefwereld, omdat hierin niet geïnvesteerd kan worden door gebrek aan middelen.²⁵

Het onderzoek

De Vereniging Openbaar Onderwijs houdt zich intensief bezig met veel thema's die voor, in en rondom het onderwijs van belang zijn. Zo is het thema School & Armoede voor de periode 2020-2025 het kernthema waar de VOO zich op focust.²⁶ De VOO pleit voor een wettelijke plicht voor scholen om armoedebeleid te formuleren en dat onderdeel te laten zijn van het schoolplan. Voor het schoolplan is instemming van de medezeggenschapsraad nodig. Op deze

²¹ Jelier, 'Armoede schaadt leerprestaties'.

²² Inspectie van het Onderwijs, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 'De Staat van het Onderwijs 2022', 25.

²³ 'De Staat van het Onderwijs 2022', 36.

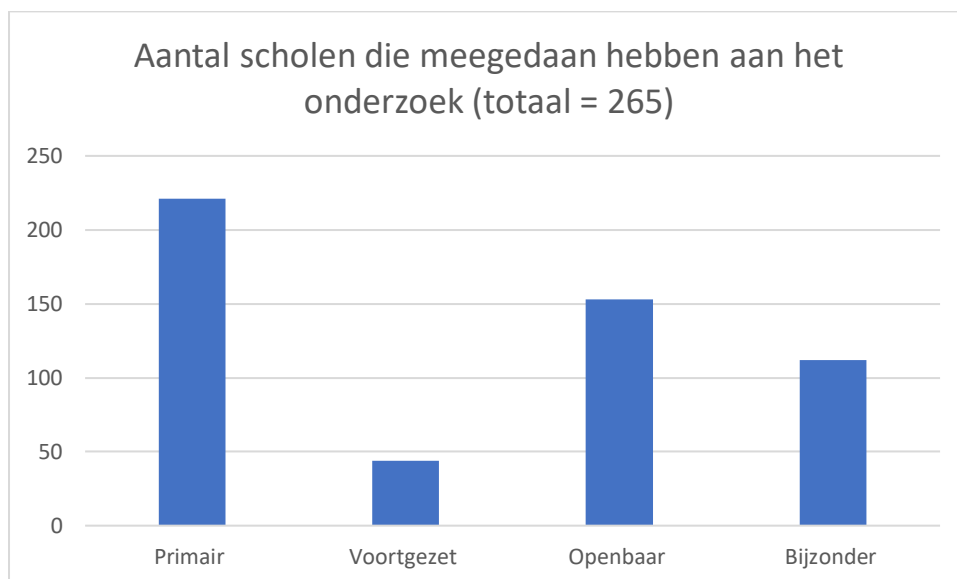
²⁴ SER – Advies 17/03 Opgroeien zonder armoede.

²⁵ Kennisbank Gelijke Kansen in de Klas – Armoede, <https://gelijkekansenindeklas.nl/hoofdstuk/armoede/> (geraadpleegd april 2022).

²⁶ Vereniging Openbaar Onderwijs, 'Strategisch koersdocument Vereniging Openbaar Onderwijs 2020 – 2025,' <https://voo.nl/wp-content/uploads/2021/07/Strategisch-Koersdocument-2020-2025-definitief.pdf> (26 februari 2020) 19.

manier wordt dus geborgd dat alle belangrijke partijen (bestuur/directie, leerkrachten, ondersteunend personeel, ouders en in het voortgezet onderwijs ook leerlingen) met elkaar in gesprek gaan over armoede op hun school. En hoe zij daarmee om willen gaan. Veel scholen schrijven in hun schoolplan dat zij de ambitie hebben om het maximale uit elk kind te halen. Scholen kunnen er daarom niet omheen na te denken over in hoeverre opgroeien in armoede een kind belemmert om zijn of haar talenten maximaal te ontwikkelen. Scholen kunnen het armoedeprobleem niet oplossen, maar kunnen wel nadenken over de gevolgen die armoede heeft voor het leervermogen en de leerprestaties van de kinderen.

Zoals eerder vermeld, de laatste maanden is door middel van een enquête en interviews onderzoek gedaan naar het thema armoede op scholen. Er is gekeken naar hoe scholen omgaan met armoede en of er wel of niet beleid is geformuleerd op dit gebied. Tevens zijn andere onderwerpen, zoals de vrijwillige ouderbijdrage, aan bod gekomen. In dit verslag worden de resultaten van het enquêteonderzoek weergegeven. Deze resultaten worden ingekleurd door de informatie die is opgedaan in de gesprekken met verschillende scholen. Vanwege anonimiteit en herleidbaarheid worden de scholen niet bij naam genoemd.

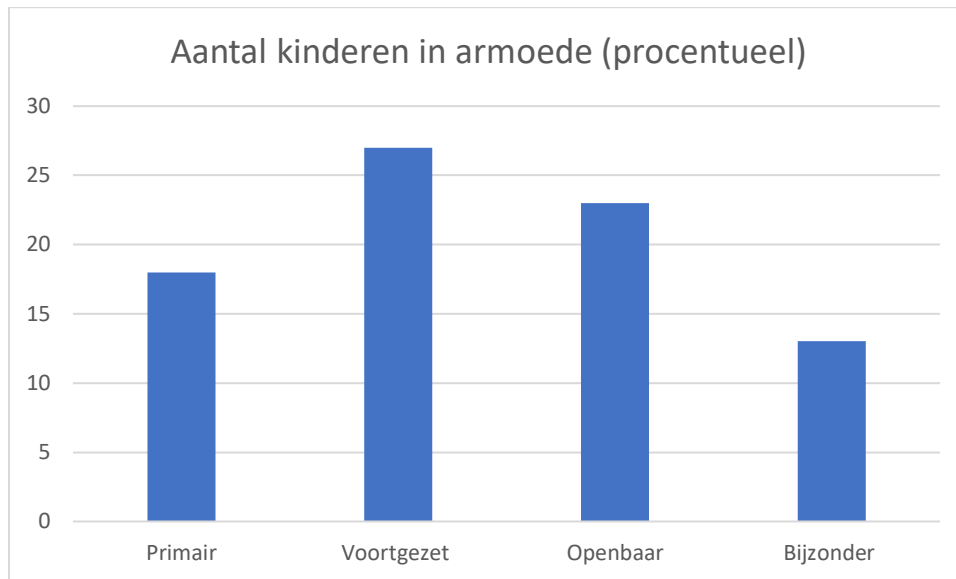
De enquête is ingevuld door 265 scholen over het hele land in het primair- en voortgezet onderwijs in zowel het bijzonder- als openbaar onderwijs. Van de 265 scholen hebben 221 scholen in het primair onderwijs en 44 scholen in het voortgezet onderwijs deelgenomen aan het onderzoek. Van de 265 scholen hebben 153 scholen in het openbaar onderwijs en 112 scholen in het bijzonder onderwijs de enquête ingevuld.

	Bevolkingssamenstelling op 1 januari 2022²⁷	Aantal reacties op onderzoek
Nederland/ Totaal	17.591.394 (100%)	265 (100%)
Zuid-Holland	3.753.668 (21,3%)	66 (24,9%)
Noord-Holland	2.911.054 (16,5%)	44 (16,6%)
Noord-Brabant	2.592.899 (14,7%)	35 (13,2%)
Gelderland	2.110.516 (11,9%)	22 (8,4%)
Utrecht	1.369.830 (7,8%)	19 (7,3%)
Overijssel	1.171.715 (6,7%)	20 (7,5%)
Limburg	1.118.234 (6,3%)	9 (3,4%)
Friesland	654.061 (3,8%)	11 (4,1%)
Groningen	590.234 (3,5%)	15 (5,7%)
Drenthe	497.684 (2,8%)	10 (3,7%)
Flevoland	434.792 (2,5%)	11 (4,1%)
Zeeland	386.707 (2,2%)	3 (1,1%)

De respondenten van dit onderzoek komen uit alle Nederlandse provincies. Wanneer het aantal respondenten in het onderzoek vergeleken wordt met de bevolkingssamenstelling van de provincies op 1 januari 2022 komt dit voor een groot deel overeen. De spreiding van de respondenten over Nederland is in dit onderzoek dus goed verdeeld.

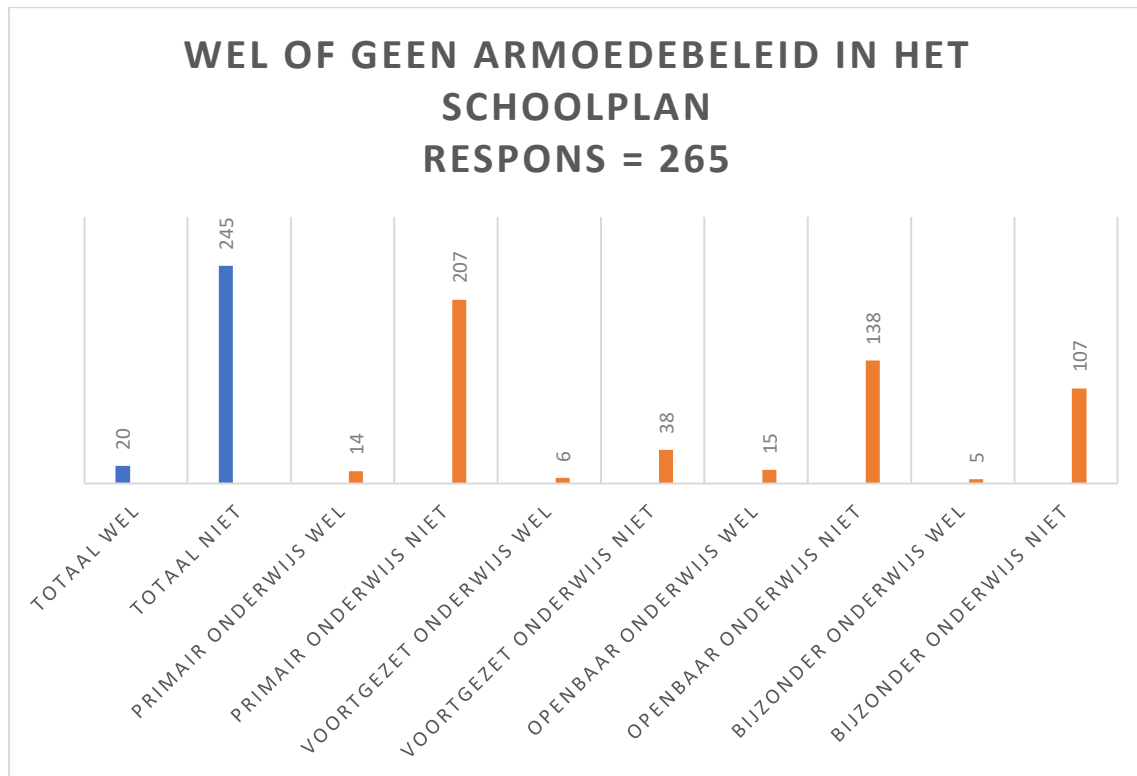
²⁷ CBS Statline - Regionale kerncijfers Nederland
<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70072NED/table?fromstatweb> (laatst gewijzigd op 31 maart 2022).

De verspreiding van armoede

De respondenten van dit onderzoek geven aan dat gemiddeld gesproken 19% van de kinderen op hun scholen in armoede opgroeit. In het primair onderwijs (221 scholen) is het gemiddelde 18%, maar in het voortgezet onderwijs (44 scholen) ligt het gemiddelde hoger, namelijk op 27%. Daarnaast geven de respondenten aan dat het gemiddelde aantal kinderen in armoede in het bijzonder onderwijs (112 scholen) 13% is, terwijl in het openbaar onderwijs (153 scholen) het gemiddelde 23% is. Eerder in dit verslag is aangegeven dat onderzoek van het CBS heeft bewezen dat één op de twaalf kinderen in Nederland in armoede opgroeit, dit is ongeveer 8,3%. Bij dit enquêteonderzoek ligt het percentage hoger. Er moet daarom rekening gehouden worden met het feit dat de respondenten van dit onderzoek het aantal kinderen in armoede kunnen overschatten, dat het kan zijn dat de respons van dit onderzoek hoog is bij scholen die veel kinderen in armoede huisvesten of dat de respondenten een andere definitie van armoede hanteren. Scholen geven vaak aan dat het bepalen van het aantal kinderen in armoede lastig is. Feitelijke percentages kunnen scholen niet geven, maar zij weten ongeveer hoeveel armoede op school aanwezig is.

Wel of geen armoedebeleid?

Van de 265 scholen in dit onderzoek heeft 7,5% beleid over armoede geformuleerd in het schoolplan. In het primair onderwijs heeft 6,3% een armoedebeleid geformuleerd en in het voortgezet onderwijs 13,6%. 4,5% van de scholen in het bijzonder onderwijs heeft beleid gemaakt op het armoedeonderwerp en 9,8% in het openbaar onderwijs. Zoals eerder aangeduid, de meeste scholen geven in hun schoolplan aan dat zij de ambitie hebben om het maximale uit elk kind te halen. De VOO vindt daarom dat scholen beleid op armoede dienen te maken en daarover met de belangrijke stakeholders (ouders, leerkrachten, leerlingen) te praten.

Van de 20 scholen die een armoedebeleid hebben geformuleerd, evalueert 85% dit beleid binnen de organisatie. Daarnaast bespreekt 70% het armoedebeleid als onderwerp in de vergadering van de medezeggenschapsraad (MR). Dit betekent dat slechts vijf procent van de 265 scholen met ouders en leerkrachten in de MR overlegt over hoe de school om zou moeten gaan met het thema armoede.

Naast het enquêteonderzoek zijn er gesprekken gevoerd met de directies en medewerkers op scholen door het hele land. Het evalueren van armoedebeleid gebeurt bijvoorbeeld ook op een van de onderzochte scholen. In de medezeggenschapsraad komt het agendapunt ieder jaar terug. Daarnaast wordt er ook aandacht aan dit onderwerp besteed in de Ouderraad (OR).

Een andere school vertelde in een gesprek dat zij geen armoedebeleid heeft geformuleerd in het schoolplan. Als reden geeft de school dat wanneer er beleid is geformuleerd, dat er dan een etiket op vastgeplakt wordt. Op die manier wordt het armoedeprobleem (te) veel benadrukt. Er is dus geen beleidsstuk voor, maar de school houdt rekening met armoede, voert acties uit en weet dat het speelt. Tevens vraagt de school zich af wat de meerwaarde is van een beleidsplan. Het kost veel tijd om het uit te schrijven en te bedenken, terwijl de school de dingen al uitvoert. De school heeft niet het gevoel dat het nodig is, omdat zij zelf al initiatieven verwezenlijkt voor armoede, zonder dat er iets over geschreven is. De school staat er in principe wel voor open om een armoedebeleid te formuleren in het schoolplan. Het is alleen nog nooit besproken binnen de directie. Er wordt tevens niet gesproken over het thema armoede in de MR of OR.

Een van de onderzochte scholen meent een armoedebeleid te hebben geformuleerd, maar noemt het niet zo, omdat dit snel een negatief stempel drukt op gezinnen en de school, aldus de directeur. In het beleid besteedt de school bewust aandacht aan het ondersteunen van gezinnen in de breedste zin. Andere onderwerpen die aan bod komen zijn de samenwerking tussen de gemeente en de school, partners, het Jeugdeducatiefonds en de ondersteuning van gezinnen bij het aanvragen van (financiële) middelen en/of voorzieningen.

Een andere school in dit onderzoek heeft geen armoedebeleid geformuleerd in het schoolplan, maar staat hier zeker voor open. Op deze manier wil de directeur aan ouders duidelijk maken wat de school doet aan de ondersteuning bij armoede en het gesprek over armoede op gang brengen. De directeur vindt het schoolplan een logische plek voor het borgen van het gesprek, omdat het een belangrijk beleidsdocument, dat geëvalueerd wordt, voor scholen is. Wel zou hij misschien kiezen voor een andere benaming, namelijk een ondersteuningsparagraaf.

Een van de onderzochte scholen geeft aan geen armoedebeleid te hebben geformuleerd. De directeur is zich wel bewust van het feit dat als beleid op papier wordt gezet, het in de Plan-Do-Check-Act-cyclus (PDCA-cyclus) terecht komt, erover wordt gesproken, het geëvalueerd wordt en het terugkomt op de agenda. Zij meende echter dat het onderwerp armoede een rode draad door de school heen is en daarom geschreven beleid niet nodig is.

In mei van dit jaar vond de Werkconferentie van De Staat van het Onderwijs 2022, georganiseerd door de Inspectie van het Onderwijs, plaats. De VOO heeft hier, op verzoek van de Inspectie, een voorstel voor het thema kansengelijkheid ingediend. Het voorstel pleit voor een wettelijke verplichting om armoedebeleid op te nemen in het schoolplan. Het is vervolgens aan de school om daar invulling aan te geven. Op het voorstel zijn twee wetenschappelijke

reacties gegeven. Beiden waren vrij positief. Wetenschapper op de Vrije Universiteit Amsterdam, Ilja Cornelisz, meent het volgende over het voorstel van de VOO: “Het voorstel richt zich enkel op de verplichte borging van armoedebeleid in het schoolplan, met daarbij een expliciete rol voor de MR in het realiseren van effectief armoedebeleid op de school. Uit het voorgaande blijkt dat het belangrijk is om armoede structureel op de agenda van de school te zetten; vooral voor scholen met relatief veel leerlingen die opgroeien in armoede. Vanuit het oogpunt van bewustwording is dit haalbaar. Het voorstel zet vervolgens in op een belangrijke rol voor de MR om effectief armoedebeleid van de school daadwerkelijk op te zetten, uit te rollen en te borgen”. Cornelisz vindt echter dat het voorstel breder ingezet moet worden. De focus moet niet alleen liggen op de MR, maar op de samenwerking in scholen, tussen scholen en met externe partners.²⁸ Wetenschapper aan de Universiteit van Amsterdam, Sara Geven, meent dat armoedebeleid kan inspelen op de verschillen in materiële zaken, zoals een gezond ontbijt op school of laptops voor schoolwerk en op de verschillen in ondersteuning bij schoolwerk. Kinderen uit rijkere gezinnen krijgen namelijk meer bijles. Haar reflectie kan als volgt samengevat worden: “Het is realistisch om een armoedebeleid in het schoolplan van scholen te vragen, maar de effectiviteit ervan hangt af van de concrete invulling van het beleid, de dagelijkse toepasbaarheid van het beleid voor de professionals, en mogelijk ook van de communicatie en concreetheid van het beleid”.²⁹

Wat doen scholen aan armoede?

Hoewel weinig scholen een armoedebeleid hebben geformuleerd in het schoolplan, bieden zij wel verschillende mogelijkheden aan om de leerlingen en de ouders die in armoede leven te ondersteunen.

²⁸ Werkconferentie Staat van het Onderwijs 2022, ‘Onderwijsestafette en wetenschappelijke reflecties,’ *Inspectie van het Onderwijs* (11 mei 2022), 20.

²⁹ Werkconferentie Staat van het Onderwijs 2022, ‘Onderwijsestafette en wetenschappelijke reflecties,’ *Inspectie van het Onderwijs* (11 mei 2022), 21.

Initiatieven om leerlingen en ouders in armoede te ondersteunen	Aantal scholen niet	Aantal scholen wel	Aantal scholen (PO) wel Totaal aantal scholen (PO): 221	Aantal scholen (VO) wel Totaal aantal scholen (VO): 44
Individuele kennismakingsgesprekken	89 (34%)	176 (66%)	147 (67%)	29 (66%)
Gratis verzorgen van fruit of lunch tijdens de pauzes	127 (65%)	93 (35%)	85 (38%)	8 (18%)
Faciliteren van voldoende beweegfaciliteiten	78 (30%)	187 (70%)	159 (72%)	28 (64%)
Verschaffen van laptops	114 (43%)	151 (57%)	126 (57%)	25 (57%)
Organiseren van educatieve activiteiten (buiten het reguliere onderwijsprogramma)	160 (60%)	105 (40%)	88 (40%)	17 (39%)
Armoede signaleren en het bespreekbaar maken	123 (46%)	142 (54%)	116 (52%)	26 (59%)
Vast aanspreekpunt voor armoederegelingen	76 (29%)	189 (71%)	157 (71%)	32 (73%)
Extra begeleiding onder of na schooltijd	202 (76%)	63 (24%)	45 (20%)	18 (41%)
Verschaffen van gymschoenen	225 (85%)	40 (15%)	34 (15%)	6 (14%)
Zorgen dat schoolfietsen aanwezig zijn	222 (84%)	43 (16%)	27 (12%)	16 (36%)
Rekening houden met armoede in communicatie	123 (46%)	142 (54%)	121 (55%)	21 (48%)
Hulp en advies bieden voor financiële regelingen	37 (14%)	228 (86%)	189 (86%)	39 (89%)
Aanbieden van financiële educatie	117 (44%)	148 (56%)	121 (55%)	27 (61%)
Armoede als onderwerp tijdens de lessen	67 (25%)	198 (75%)	166 (75%)	32 (73%)
Aanbieden van een plek om huiswerk te maken	179 (68%)	86 (32%)	54 (24%)	32 (73%)

In bovenstaande tabel zijn de initiatieven in cijfers samengevat. De resultaten van de scholen in het primair en voortgezet onderwijs worden zowel samengenomen als uitgesplitst in de tabel. De procenten zijn afgerond op hele getallen. Allereerst is duidelijk geworden dat 66% van de scholen in dit onderzoek individuele kennismakingsgesprekken houdt met alle nieuwe leerlingen en hun ouders over bijvoorbeeld de thuissituatie. Hierbij is amper een onderscheid tussen het po en vo. Door het voeren van gesprekken hebben scholen voor ogen welke leerlingen het thuis iets moeilijker hebben en wie dus net iets meer ondersteuning nodig hebben. Doordat een school op de hoogte is van de achtergrond van de leerling kan er een goede aansluiting gevonden worden tussen de leefwereld thuis en op school.³⁰ Een van de onderzochte scholen meldde dat zij geen kennismakingsgesprekken over armoede met de ouders houden. Alle leerkrachten houden wel een breder startgesprek met de ouders, maar daar komen de thema's armoede en geld niet expliciet aan bod. Wat wel gevraagd wordt is of ouders beschikken over een stadspas. Aan de hand van de stadspas heeft de school een indicatie wie van de kinderen het thuis minder hebben. Alleen ouders met een lager inkomen krijgen namelijk van de gemeente een stadspas. Een andere school houdt aan het begin van het schooljaar eveneens startgesprekken. De nieuwe leerkracht krijgt hierdoor de kans om de ouders te ontmoeten. In de gesprekken op deze school worden vaak voorzichtig vragen gesteld over armoede, maar het krijgt niet te veel nadruk. Het zijn vragen als: "wat kan de school voor u betekenen?"

Daarnaast verzorgt 35% lunch en fruit tijdens de pauzes voor de kinderen die geen eten mee naar school hebben, omdat zij dit vergeten zijn of omdat zij dit niet vanuit huis meekrijgen. In het primair onderwijs verzorgt 38% van de scholen lunch of fruit en in het voortgezet onderwijs 18%. Een school in dit onderzoek is recentelijk een initiatief gestart met het Rode Kruis, namelijk 'de ontbijttassen'. Op wekelijks niveau worden deze tassen samengesteld met ingrediënten voor zeven gezonde ontbijtjes. Tevens worden naar aanleiding van het uitdelen onderzoekende vragen gesteld aan de ouders, zoals: "hoe kan het dat het financieel niet lukt om een goed ontbijt te verzorgen voor u en uw kinderen?". Daarnaast wordt er met het Rode Kruis gekeken naar welk soort hulp nodig is om de gezinnen verder te helpen zodat zij, ook zonder steun, zelf verder kunnen. Op deze school is ook een buurtkoelkast aanwezig, waaruit ouders eten en drinken kunnen halen. Dit is een samenwerking met een lokale supermarkt. De koelkast wordt door veel mensen gebruikt op de school en wordt daarom telkens aangevuld.

³⁰ Lusse en Kassenberg, 'Omgaan met armoede op scholen. Handreiking voor po en vo,' 9.

Een groot deel van de scholen in dit onderzoek faciliteert beweegfaciliteiten, zoals gym en een goed uitgerust schoolplein. Dit is nodig, omdat kinderen die in armoede leven gemiddeld gesproken minder gezond zijn dan andere kinderen. Zij eten namelijk vaker ongezond, bewegen minder en hebben meer stress.³¹ Ook organiseert 40% educatieve activiteiten die buiten het reguliere onderwijsprogramma worden aangeboden, zoals kookles, muziekles, een uitje naar een museum en extra woordenschat-les. Dit gemiddelde komt overeen als gekeken wordt naar het onderscheid tussen po en vo. Kinderen die in armoede opgroeien, hebben vaak een kleinere leefwereld omdat voor zulke activiteiten geen geld thuis is. Wanneer school dit organiseert, wordt het verschil tussen de kinderen dus kleiner. Uit het recente SEO Economisch Onderzoek blijkt dat kinderen die buiten school lezen, sport- of muziekles krijgen en regelmatig een museum of theater bezoeken, op de basisschool betere leerprestaties hebben. Dit leidt op zijn beurt tot ongelijkheid met kinderen die minder toegang hebben tot zulke middelen.³² De directeur van een van de onderzochte scholen meende dat wanneer gesproken wordt over een rijke leeromgeving en met een bepaalde basis op school komen, de school zeker merkt bij welke kinderen het niet vanzelfsprekend is om een museum of dierentuin te bezoeken. In de algemene taalontwikkeling merkt de school dat er een achterstand is bij kinderen die opgroeien in armoede. Geld zorgt namelijk voor mogelijkheden en voor het verrijken van de leefwereld van het kind.

54% van de onderzochte scholen probeert armoede te signaleren bij leerlingen in de school en maakt het bespreekbaar met de leerling en de ouder(s). In het voorgezet onderwijs probeert 59% dit en in het primair onderwijs 52%. Het signaleren is echter niet altijd makkelijk, omdat leerlingen en ouders zich schamen en hun situatie voor de buitenwereld willen verbergen. Veel scholen herkennen zich in dit probleem. Een van de scholen in dit onderzoek vindt het bespreekbaar maken van het thema nogal lastig. “Armoede is vaak een taboeonderwerp voor ouders, maar ook voor leerkrachten”. De school probeert tijdens de week van het geld een ouderavond te organiseren. Dan nodigt de school personeel uit van het buurtteam, die de ouders inlichten over de mogelijkheden die er zijn en welke kansen er voor hen liggen voor bepaalde aanvragen, waarvan de ouders nog niet op de hoogte zijn. Een andere school heeft ook te maken met het probleem dat ouders zich schamen voor het feit dat zij in armoede leven en daardoor minder vaak hulp willen accepteren. Ook komt het op de school voor dat ouders niet willen erkennen dat zij hulp kunnen gebruiken. Een andere onderzochte school worstelt ook met het

³¹ Lusse en Kassenberg, ‘Omgaan met armoede op scholen. Handreiking voor po en vo,’ 48.

³² Bas ter Weel, Henri Bussink en Nard Koeman, ‘Gevolgen van kansenongelijkheid in Nederland. Welke beleidsopties zijn er?’ *SEO economisch onderzoek* (mei 2022).

in kaart brengen van armoede en dit bespreekbaar te maken. De school merkt dat er nog steeds een grote drempel ligt bij ouders om over armoede te praten. Alhoewel veel dingen goed gaan volgens de directeur, blijft de signalering een uitdaging. Deze school werkt samen met het Jeugdeducatiefonds. De ouders die hier vaak een beroep op doen, zijn toch vaak de mensen die het thuis financieel lastiger hebben. Op deze manier heeft de school indirect een beeld van de kinderen in armoede. Een andere school in dit onderzoek weet dat armoede aanwezig is op de school, maar ervaart ook problemen met het signaleren. Bij kinderen, maar vooral ouders, is er veel schroom en schaamte aanwezig. Ouders stappen niet zomaar op de school af. Sinds kort loopt, op initiatief van de gemeente, daarom een jeugdondersteuner op school rond om de drempel zo laag mogelijk te houden voor ouders. Deze jeugdondersteuner houdt zich vooral bezig met opvoeding, het gedrag van de kinderen en de thuissituatie. Tevens onderhoudt de jeugdondersteuner het contact met ouders en is deze persoon het vaste aanspreekpunt op school om ouders door te verwijzen naar de juiste instanties. Zij moet een goede relatie opbouwen om te zorgen dat er meer ouders op de school afstappen om over hun problemen te praten. De school houdt eveneens koffieochtenden waar ouders gemakkelijk kunnen binnenlopen als er zaken zijn waar zij tegenaan lopen. Ook gaat iedereen (leerkrachten, directie en andere medewerkers) voor- en na schooltijd naar buiten, zodat zij zichtbaar zijn en ouders hen kunnen benaderen. Door deze initiatieven wordt de drempel verlaagd en wordt het steeds makkelijker om als ouder in contact te komen met de school.

Bovendien is er op veel scholen een vast aanspreekpunt aanwezig waar ouders en leerkrachten terecht kunnen met vragen over regelingen die met armoede te maken hebben. In zowel het primair als voortgezet onderwijs is op iets meer dan 70% van de ondervraagde scholen een vast aanspreekpunt aanwezig. 24% van de respondenten biedt de mogelijkheid tot extra begeleiding aan kinderen na of tijdens schooltijd. In het po is dat 20% en in het vo 41%. Kinderen in armoede missen vaak de extra aandacht voor hun leerbehoefte die zij nodig hebben. Door individuele begeleiding kunnen zij aansluiten op hun leerniveau. Uit onderzoek is duidelijk geworden dat kinderen uit rijkere gezinnen meer bijles krijgen, en daarbij gebruikmaken van duurdere, individuelere programma's. Daarnaast helpen hun ouders meer met school, omdat zij beter in staat zijn dit te doen.³³ Kinderen uit armere gezinnen kunnen dus niet altijd de extra begeleiding krijgen die zij nodig hebben en daarom vinden sommige scholen het belangrijk dat kinderen kunnen deelnemen aan gratis huiswerkklassen of gratis begeleiding vanuit school kunnen krijgen.

³³ Louise Effers, 'Het kopen van kansen: de inzet van schaduwonderwijs in de onderwijscompetitie,' in: *Gelijke kansen in de stad* (Amsterdam, Amsterdam University Press, 2019) 61.

15% van de scholen verschaft gymschoenen aan kinderen als een ouder dit niet kan betalen en 16% zorgt dat er schoolfietsen aanwezig zijn voor leerlingen die geen fiets hebben. Dit zijn geen maatregelen die het armoedeprobleem oplossen, maar zijn wel een tijdelijke oplossing voor de basale behoeften. Dit soort problemen kunnen eveneens afleiden van de leermogelijkheden van een kind. Sommige scholen houden ook rekening met armoede in de manier van communicatie met ouders en leerlingen, bijvoorbeeld in brieven en mails die de school verstuurt. Een van de onderzochte scholen hangt bijvoorbeeld flyers op in verschillende talen om op die manier iedereen te bereiken. Een andere school stuurt nieuwsbrieven digitaal, zodat ouders deze kunnen vertalen. Op een groot deel van de scholen krijgen leerlingen en ouders bovendien hulp en advies bij geldzorgen, het betalen van schoolkosten en het aanvragen van financiële ondersteuning (bijvoorbeeld via het Kindpakket, het Nationaal Fonds Kinderhulp en Stichting Leergeld). Ouders die in armoede leven zijn vaak niet op de hoogte van de financiële ondersteuning en hulp die zij kunnen krijgen. Scholen kunnen hierin een faciliterende rol vervullen. 56% biedt financiële educatie door leerkrachten en/of externen aan om leerlingen met geld leren om te gaan en om armoede in de klas bespreekbaar te maken. Volgens de handreiking ‘Omgaan met Armoede’ legt “het leren (beter) om te gaan met geld de basis voor financiële zelfredzaamheid en preventie van schulden in de toekomst”.³⁴ Op veel scholen wordt eveneens tijdens de lessen aandacht besteed aan het thema armoede. Tot slot bieden een paar scholen aan leerlingen op school een plek aan om na schooltijd hun huiswerk te maken. Dit is soms noodzakelijk omdat kinderen thuis niet altijd een goede en rustige plek hebben om huiswerk te maken.

Het kan ook voorkomen dat een school te maken heeft met kinderen die niets meenemen om uit te delen als zij jarig zijn. Twee van de scholen in dit onderzoek proberen daar geen probleem van te maken. Kinderen mogen alsnog de klassen rond, krijgen evengoed een kaart met een sticker en er wordt evengoed voor hen gezongen.

Er zijn nog genoeg scholen die het armoedeprobleem niet erkennen, weinig tot geen inzicht hebben op de kinderen die in armoede leven op hun school of armoede beschouwen als een maatschappelijk probleem dat niet onder de schoolverantwoordelijkheid valt. Dit kan te maken hebben met de segregatie in het onderwijs. Uit de Staat van het Onderwijs 2022 blijkt dat een geleidelijke daling van de schoolsegregatie naar migratieachtergrond zichtbaar is in een groot aantal steden. Dit betekent dat leerlingen met en zonder migratieachtergrond de laatste jaren steeds meer met elkaar in aanraking komen op school. De schoolsegregatie naar

³⁴ Lusse en Kassenberg, ‘Omgaan met armoede op scholen. Handreiking voor po en vo,’ 45.

opleidingsniveau en inkomen van de ouders is daarentegen nog steeds groot en neemt onveranderlijk toe.³⁵ Op deze manier zitten arme en rijke kinderen steeds minder vaak met elkaar in de klas. Daarom kan het zo zijn dat scholen inderdaad geen armoedeprobleem kennen en weinig kinderen die opgroeien in armoede op hun school hebben. Dit kan bijvoorbeeld ook te maken hebben met de hoge schoolkosten die gevraagd worden.

De vrijwillige ouderbijdrage

In Nederland is het funderend onderwijs gratis. Toch is het een gewoonte in ons land om voor niet-lesgebonden activiteiten een ouderbijdrage te vragen aan ouders. Vanaf 1 augustus 2021 is echter wettelijk vastgelegd dat kinderen aan alle schoolactiviteiten mogen deelnemen, ook als hun ouders de vrijwillige ouderbijdrage niet hebben betaald. Het is wel toegestaan dat scholen om een vrijwillige ouderbijdrage vragen, maar zij moeten in de schoolgids duidelijk vermelden dat het vrijwillig is. Daarnaast heeft De Tweede Kamer een motie aangenomen waarin de minister (OCW) wordt gevraagd te onderzoeken of het mogelijk is een wettelijk maximum in te stellen voor de hoogte van de vrijwillige ouderbijdrage. De minister heeft hier echter nog niet op geantwoord.³⁶

Schoolkosten leiden vaak tot een grote druk op gezinnen waar geld een zorg is. Het komt voor dat ouders hun kinderen niet inschrijven bij scholen waar een hoge vrijwillige ouderbijdrage gevraagd wordt of hun kinderen minder vaak registreren voor activiteiten waarvoor een bijdrage gevraagd wordt. Denk hierbij bijvoorbeeld aan tweetalig onderwijs, bijlessen, examentrainingen of talentprogramma's. Het komt ook voor dat kinderen uit armere gezinnen soms ziekgemeld worden bij activiteiten die geld kosten, zoals het kerstdiner. Een gevolg hiervan is dat juist de leerlingen voor wie deze activiteiten de meeste toegevoegde waarde hebben, omdat zij dit vanuit huis niet meekrijgen, niet mee kunnen doen aan activiteiten die de leefwereld vergroten.³⁷

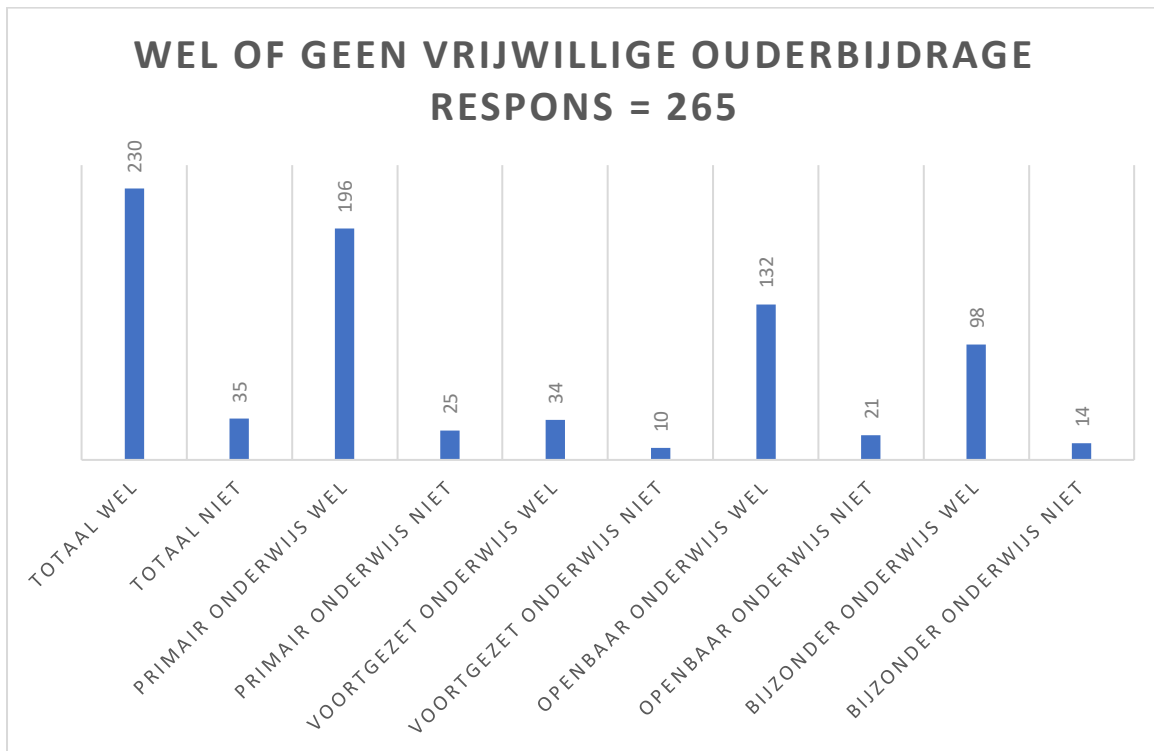
Naar mening van de VOO mag de hoogte van de vrijwillige ouderbijdrage geen belemmering zijn om wel of niet voor een bepaalde school te kiezen. De VOO pleit er daarom voor dat er geen vrijwillige ouderbijdrage meer gevraagd wordt aan ouders en dat alle activiteiten die op school plaatsvinden betaald worden vanuit de middelen die aan scholen

³⁵ Inspectie van het Onderwijs, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 'De Staat van het Onderwijs 2022', 38.

³⁶ Habtamu de Hoop, Kamerlid Partij van de Arbeid - Motie van het lid De Hoop over een limiet stellen aan de vrijwillige ouderbijdrage <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2021Z10973&did=2021D23872> (17 juni 2021).

³⁷ Ouders & Onderwijs – Speerpunt: Vrijwillige Ouderbijdrage en schoolkosten <https://oudersenonderwijs.nl/speerpunten/ouderbijdrage/> (geraadpleegd april 2022).

beschikbaar worden gesteld. Scholen zijn hierdoor in staat om onafhankelijk van extra inkomsten hun onderwijs, inclusief extra activiteiten, te organiseren.³⁸

In het enquêteonderzoek zijn eveneens vragen gesteld over de vrijwillige ouderbijdrage. Van de 265 scholen die deelnamen aan het onderzoek, int, via de school of de ouderraad, 87% wel een vrijwillige ouderbijdrage. Het gemiddelde bedrag van de ouderbijdrage op deze scholen is €98. Echter zijn er vijf scholen die in vergelijking met de anderen een hele hoge bijdrage vragen.³⁹ Wanneer deze bedragen worden weggelaten, ligt het gemiddelde veel lager, namelijk op €45.

In het primair onderwijs vraagt 89% van de scholen een vrijwillige ouderbijdrage. Het gemiddelde bedrag is €102. Wanneer eveneens de hoge bedragen weggelaten worden ligt het gemiddelde lager, namelijk op €41. In het voortgezet onderwijs int 77% de vrijwillige ouderbijdrage. Het gemiddelde ligt hier op €73.

³⁸ Elles Verschoor, 'Hoe kan de vrijwillige ouderbijdrage het beste worden beheerd? Organisatie van het beheer van de vrijwillige ouderbijdrage en organisatie van de ouderraad,' *Vereniging Openbaar Onderwijs* (januari 2021) 5.

³⁹ De hoge bedragen die door de scholen in dit onderzoek gevraagd worden zijn: €2525, €3542, €2250, €2548 en €1461. Deze bedragen worden allemaal in het primair onderwijs geint. Als gekeken wordt naar het onderscheid tussen bijzonder en openbaar dan worden twee van de hoge vrijwillige ouderbijdragen (€2548 en €2250) in het bijzonder onderwijs gevraagd en drie (€2525, €1461 en €3542) in het openbaar onderwijs. Opgemerkt moet worden dat niet zeker is of er geen fouten bij het noteren zijn gemaakt. Er kan bijvoorbeeld een komma vergeten zijn.

In het bijzonder onderwijs int 88% van de scholen geld voor de vrijwillige ouderbijdrage. Het gemiddelde bedrag is €95. Wanneer de hoge bedragen weggelaten worden, is het gemiddelde €47. In het openbaar onderwijs int 86% de vrijwillige ouderbijdrage. De gemiddelde ouderbijdrage op de openbare scholen is €100. Wanneer de hoge bedragen weggelaten worden, is het gemiddelde €44.

Daarnaast had ik vooraf de assumptie dat er een verband bestond tussen het aantal kinderen in armoede en de hoogte van de vrijwillige ouderbijdrage. Ik had verwacht dat wanneer het aantal kinderen in armoede toenam, de hoogte van de vrijwillige ouderbijdrage af zou nemen. Dit is echter niet het geval. Uit het onderzoek is namelijk duidelijk geworden dat de correlatie tussen de variabelen ‘het aantal kinderen in armoede’ en ‘de hoogte van de ouderbijdrage’ $-0,09426$ is. Dit betekent dat er weinig samenhang is tussen deze variabelen.

Een van de onderzochte scholen benadrukt dat de vrijwillige ouderbijdrage echt vrijwillig is. Dit doen zij bijvoorbeeld in nieuwsbrieven. De school is bewust bezig met het zorgen dat de betalingsdruk in zijn geheel, maar vooral bij mensen die weinig te besteden hebben, vanuit de school helemaal wordt weggenomen. De directeur wil in de toekomst niet meer afhankelijk zijn van deze bijdrage, wat bewerkstelligd kan worden door de kosten voor de activiteiten die normaal met de ouderbijdrage worden gefinancierd, op te nemen in de begroting. Een andere school legt eveneens de nadruk op het feit dat de vrijwillige ouderbijdrage echt vrijwillig is. Dit wordt onder andere gedaan door in de schoolgids te verwijzen naar de nieuwe wetswijziging, zodat ouders hiervan op de hoogte zijn. Op weer een andere school is het vanzelfsprekend dat kinderen altijd meegaan met de activiteiten, aldus de directeur. De school probeert de vrijwillige ouderbijdrage zo laag mogelijk te houden, om te zorgen dat het betaalbaar is voor iedereen, maar er tegelijkertijd geld binnenkomt voor de activiteiten.

De leerlingenraad

Op 201 van de 265 scholen die meededen aan het enquêteonderzoek is een leerlingenraad aanwezig. Dit betekent dat op 64 scholen (24%) er geen leerlingenraad aanwezig is. Van deze 201 scholen die wel een leerlingenraad hebben, wordt in slechts 39 leerlingenraden gesproken over het thema armoede, maar op 162 scholen gebeurt dit niet.

Conclusie

Scholen kunnen het armoedeprobleem niet oplossen. Wel is het zo dat scholen het maximale uit elk kind willen en moeten halen, dit wordt eveneens dikwijls geformuleerd in het schoolplan. Het is daarom belangrijk dat scholen nadenken over in hoeverre opgroeien in armoede invloed heeft op kinderen en een kind belemmert om zijn of haar talenten maximaal te ontwikkelen. Dus moeten scholen de gevolgen van armoede op het leervermogen en de leerprestaties van de kinderen overwegen. Het formuleren van een armoedebeleid in het schoolplan kan hieraan bijdragen, omdat op die manier met belangrijke stakeholders (ouders, leerkrachten en leerlingen) over het onderwerp gesproken wordt. De bewustwording over armoede op scholen is belangrijk en wordt hierdoor bewerkstelligd.

Uit dit onderzoek is echter gebleken dat slechts heel weinig scholen een armoedebeleid hebben geformuleerd en het ook niet besproken binnen de MR. 7,5% van de 265 onderzochte scholen heeft een armoedebeleid geformuleerd. In het po is het 6,3% en in het vo ligt het iets hoger, namelijk op 13,6%. Van de 7,5% bespreekt 70% het armoedebeleid als onderwerp in de vergadering van de medezeggenschapsraad. Dit betekent dat slechts vijf procent van de 265 onderzochte scholen met ouders en leerkrachten in de MR overlegt over hoe de school om zou moeten gaan met het thema armoede op de school. Op deze manier is armoede niet elk jaar een terugkerend thema op de beleidsagenda.

De scholen in dit onderzoek hebben aangegeven dat zij verschillende initiatieven hebben om kinderen en hun ouders in armoede te ondersteunen. 86% van de scholen biedt hulp en advies aan ouders over financiële regelingen, 75% behandelt het thema armoede tijdens de lessen en 71% heeft een vast aanspreekpunt op school voor armoederegelingen. Dit is zeer positief, maar er valt echter ook nog een hoop te winnen voor scholen. Slechts 24% verzorgt extra begeleiding tijdens of na schooltijd voor kinderen die dit meer nodig hebben en enkel 32% biedt aan kinderen die dit thuis niet hebben, een plek aan om huiswerk te maken. Slechts iets meer dan de helft van de scholen probeert armoede te signaleren en het bespreekbaar te maken, en houdt rekening met armoede in de communicatie. Voor sommige scholen is het dus nuttig om beleid te formuleren, zodat er meer rekening met armoede gehouden kan worden. Wanneer beleid op papier wordt gezet, komt het in de PDCA-cyclus terecht, wordt erover gesproken, wordt het geëvalueerd en komt het terug op de agenda. Daarom zou het bevorderlijk zijn om wettelijk te borgen dat scholen een armoedebeleid moeten formuleren. Hierdoor kan er gezorgd worden dat alle scholen, zowel in armere als rijkere buurten, bewust worden over het onderwerp en het gesprek over armoede op alle scholen op gang gebracht wordt. Veel kinderen groeien op in armoede en ondervinden hiervan de problemen in het onderwijs. Scholen kunnen het

armoedeprobleem niet oplossen, maar het is essentieel dat scholen armoede bespreekbaar maken en het op de agenda zetten.

Tevens moet opgemerkt worden dat er nog genoeg scholen zijn die het armoedeprobleem niet erkennen, weinig tot geen inzicht hebben op de kinderen die in armoede leven op hun school of armoede beschouwen als een maatschappelijk probleem dat niet onder de schoolverantwoordelijkheid valt. Dit kan bijvoorbeeld te maken hebben met de segregatie in het onderwijs. Door de segregatie zitten kinderen met dezelfde sociaaleconomische achtergrond vaak bij elkaar in de klas en is er dus weinig sprake van gemengde klassen met kinderen van verschillende sociale en culturele achtergronden. Dit probleem zou onder andere opgelost kunnen worden door de vrijwillige ouderbijdrage te maximeren of volledig af te schaffen. Het komt namelijk dikwijls voor dat ouders hun kinderen niet inschrijven bij scholen waar een hoge vrijwillige ouderbijdrage gevraagd wordt, omdat zij dit niet kunnen veroorloven. Scholen kunnen de activiteiten betalen uit het door de overheid gefinancierde schoolbudget om kansengelijkheid te bevorderen. Het afschaffen of maximeren van de vrijwillige ouderbijdrage is echter niet de enige oplossing.

Het is eveneens duidelijk geworden dat scholen worstelen met het signaleren van armoede. Ouders en kinderen willen het graag verbergen en stappen niet zomaar op de school af. Het formuleren van een armoedebeleid kan er voor zorgen dat het thema bespreekbaarder wordt en dat ouders misschien eerder contact leggen met de school. Armoedebeleid moet erop gericht zijn belemmeringen weg te nemen voor de kinderen om goed te functioneren op school en volop deel te nemen aan alle activiteiten op en rond school. Alle belangrijke partijen (bestuur/directie, leerkrachten, ondersteunend personeel, ouders en in het voortgezet onderwijs ook leerlingen) moeten met elkaar in gesprek gaan over armoede op hun school en op die manier te bespreken wat zij er aan kunnen doen. Tevens zouden scholen moeten zorgen dat de drempel voor ouders om naar de school toe te stappen laag gehouden wordt. Dit kan bijvoorbeeld door koffieochtenden te organiseren of een vast aanspreekpunt op het schoolplein te hebben lopen.

Tot slot willen scholen zelf benadrukken dat zij de financiële middelen hard nodig hebben om aan de kansenongelijkheid te werken. Zonder middelen kunnen zij niet hierin investeren en zonder geld kunnen zij geen initiatieven ontplooiën om de kinderen en hun ouders in armoede te ondersteunen. De overheid en vooral de gemeenten moeten dus doorgaan met het bekostigen van zulke zaken. Het idee van ongelijk investeren om te zorgen voor gelijke kansen, beamen velen.

Aanbevelingen voor de VOO

Allereerst zou de VOO een format voor het armoedebeleid in het schoolplan kunnen creëren of concrete vragen kunnen opstellen. De volgende vragen kunnen bijvoorbeeld gesteld worden:

- Wat voor initiatieven heeft de school georganiseerd om kinderen in armoede te ondersteunen? (Bijvoorbeeld: gratis verzorging van fruit op school, het organiseren van educatieve activiteiten die buiten het reguliere onderwijsprogramma vallen, mogelijkheid tot extra begeleiding van kinderen na- of onder schooltijd, etc.)
- Is er een vast aanspreekpunt aanwezig waar ouders en leerkrachten terecht kunnen met vragen over regelingen voor ouders die met armoede te maken hebben?
- Wordt er aandacht besteed aan het thema armoede tijdens de lessen?
- Biedt de school financiële educatie door leraren en/of externen aan om leerlingen te leren met geld om te gaan en om armoede in de klas bespreekbaar te maken?
- Naar welke externe instanties kan de school de ouders die in armoede leven doorsturen?

De vragen zouden in een document gezet kunnen worden en op de website van de VOO geplaatst worden. Op deze manier zullen scholen bewust nadenken over welke zaken zij moeten opnemen in het beleid en tevens eerder overwegen om daadwerkelijk beleid te formuleren in het schoolplan.

Een tweede aanbeveling is dat de benaming van armoedebeleid anders geformuleerd zou kunnen worden. Scholen vinden armoedebeleid vaak heftig klinken. Een andere naam kan bijvoorbeeld ondersteuningsbeleid of een ondersteuningsparagraaf zijn. De VOO kan de benaming natuurlijk ook aan de scholen zelf overlaten. Zij kunnen dan zelf de afweging maken om het een armoedebeleid, armoedeparagraaf, ondersteuningsbeleid of iets soortgelijks te noemen.

Een andere aanbeveling is dat de VOO dit voorstel voor een armoedebeleid in het schoolplan breder kan trekken. De focus van dit onderzoek was scholen, maar de samenwerking binnen scholen, tussen scholen en met externe partners in de buurt is essentieel. Het schoolbeleid kan bijvoorbeeld ingebed worden in gemeentelijke kaders, om consistentie te bevorderen en verschillen tussen scholen klein te houden. Voor de zorg is ook de inzet van wijkteams op scholen belangrijk. Een netwerk vormen is noodzakelijk, omdat op die manier de kinderen en ouders op de beste manier ondersteund kunnen worden. De VOO kan in de toekomst gesprekken voeren met andere actoren om zo meer steun te verkrijgen voor het wettelijk borgen van een armoedebeleid in het schoolplan.

Tot slot kan een vervolgstap voor de VOO zijn om met het voorstel en dit onderzoek naar de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap of relevante Kamerleden toe te

stappen. Tijdens mijn stage zijn gesprekken gevoerd met fracties om het onderwerp te introduceren. De VOO zou met een concreet voorstel en een format meer kunnen bereiken en een verdere stap zetten om het armoedebeleid wettelijk te borgen.

Bibliografie

Armoedefonds – Armoede in Nederland, <https://www.armoedefonds.nl/armoede-in-nederland> (geraadpleegd 30 mei 2022).

Armoedefonds – Wat is armoede, <https://www.armoedefonds.nl/wat-is-armoede> (geraadpleegd april 2022).

CBS Statline - Regionale kerncijfers Nederland <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70072NED/table?fromstatweb> (laatst gewijzigd op 31 maart 2022).

Centraal Bureau voor Statistiek – Armoede en Sociale uitsluiting 2021 <https://longreads.cbs.nl/armoede-en-sociale-uitsluiting-2021/> (december 2021).

Centraal Bureau voor Statistiek, ‘221 duizend kinderen met armoederisico, laagste aantal in 25 jaar, 8-12-2021.’ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/49/221-duizend-kinderen-met-armoederisico-laagste-aantal-in-25-jaar> (8 december 2021).

Effers, Louise, ‘Het kopen van kansen: de inzet van schaduwonderwijs in de onderwijscompetitie,’ in: *Gelijke kansen in de stad* (Amsterdam, Amsterdam University Press, 2019) 55-66.

Gemeente Amsterdam - Stad met uitzicht. Amsterdamse agenda: armoede en schulden 2019-2022. <https://kinderarmoede.nl/wp-content/uploads/2019/11/Amsterdamse-Agenda-armoede-en-schulden.pdf>

Hoff, Stella, en Bart Verhulst, ‘Wat is armoede?’ *Sociaal en Cultureel Planbureau* <https://digitaal.scp.nl/armoedeinkaart2019/wat-is-armoede/> (september 2019).

Hoop, Habtamu de, Kamerlid Partij van de Arbeid - Motie van het lid De Hoop over een limiet stellen aan de vrijwillige ouderbijdrage <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2021Z10973&did=2021D23872> (17 juni 2021).

Inspectie van het Onderwijs, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 'De Staat van het Onderwijs 2022'.

Jelier, Winnifred, 'Armoede schaadt leerprestaties', *Didactief*. <https://didactiefonline.nl/artikel/armoede-schaadt-leerprestaties> (laatst gewijzigd op 2 maart 2020).

Kennisbank Gelijke Kansen in de Klas – Armoede. <https://gelijkekansenindeklas.nl/hoofdstuk/armoede/> (geraadpleegd 31 maart 2022).

Lusse, Mariëtte, en Annelies Kassenberg, 'Omgaan met armoede op scholen. Handreiking voor po en vo,' Hogeschool Rotterdam en Hanzehogeschool Groningen (2020).

Lusse, Mariëtte, en Annelies Kassenberg, 'Omgaan met kinder-armoede in het sociaaldomein, Handreiking voor professionals,' (juni 2021).

Ouders & Onderwijs – Speerpunt: Vrijwillige Ouderbijdrage en schoolkosten. <https://oudersenonderwijs.nl/speerpunten/ouderbijdrage/> (geraadpleegd april 2022).

SER – Advies 17/03 Opgroeien zonder armoede. <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2017/opgroeien-zonder-armoede.pdf> (maart 2017).

Vereniging Openbaar Onderwijs – Kennisbank Armoede. <https://voo.nl/kennisbank/school/armoede> (laatst bewerkt 26 januari 2022).

Vereniging Openbaar Onderwijs, 'Strategisch koersdocument Vereniging Openbaar Onderwijs 2020 – 2025,' <https://voo.nl/wp-content/uploads/2021/07/Strategisch-Koersdocument-2020-2025-definitief.pdf> (26 februari 2020).

Verschoor, Elles, 'Hoe kan de vrijwillige ouderbijdrage het beste worden beheerd? Organisatie van het beheer van de vrijwillige ouderbijdrage en organisatie van de ouderraad,' *Vereniging Openbaar Onderwijs* (januari 2021).

Weel, Bas ter, Henri Bussink en Nard Koeman, 'Gevolgen van kansenongelijkheid in Nederland. Welke beleidsopties zijn er?' *SEO economisch onderzoek* (mei 2022).

Werkconferentie Staat van het Onderwijs 2022, 'Onderwijsestafette en wetenschappelijke reflecties,' *Inspectie van het Onderwijs* (11 mei 2022).

Bijlage: Onderzochte scholen

Wegens anonimiteit en herleidbaarheid kunnen de scholen die deelnamen aan het onderzoek niet bij naam genoemd worden. De scholen die meededen in het kwalitatieve onderzoek zijn gevestigd in de volgende steden:

- Amsterdam
- Enschede
- Leeuwarden